

Aurelija Leonavičienė

Kauno technologijos universitetas

Kalbotyros katedra

Gedimino g. 43, LT-44240 Kaunas, Lietuva

Tel. +370 37 322 992

El. paštas: aurelija.leonaviciene@ktu.lt

Moksliniai interesai: teksto lingvistika, stilistika, pragmatika, vertimo teorija ir kritika, kontrastinė lingvistika

TARPTAUTINIAI SUSITARIMAI: STILISTINIS TARPTAUTINIŲ BŪDWARDŽIŲ VARTOJIMAS IR VERTIMAS

Kalba – kintantis visuomeninis reiškiny. Greičiausiai keičiasi leksika, kuri nuolat papildoma naujais leksiniais vienetais. Vykstant internacionalizacijos ir globalizacijos procesams, gausiai verčiant tarptautinius teisės aktus, kitus dokumentus, dėl interlingvistinės įtakos administraciniame stiliuje daugėja tarptautinių žodžių.

Šiame straipsnyje aprašomas tarptautinių būdvardžių vartojimo prancūziškuose administracinio stiliaus tekstuose tyrimas ir šių leksikos vienetų vertimo į lietuvių kalbą ypatumai. Tiriamoji medžiaga – tarptautinių susitarimų tekstai iš „EUR-lex“ (Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų duomenų bazė). Kintančio lietuvių kalbos administracinio stiliaus ir senas tradicijas turinčio, ypač diplomatinės kalbos, prancūzų administracinio stiliaus leksikos vartojimo gretinamasis tyrimas teikia naudingos kalbinės informacijos apie leksinę stilių normą, leidžia nustatyti tiriamųjų prancūzų tekstų diferencinius tarptautinių būdvardžių vartojimo požymius, jų vertimo į lietuvių kalbą polinkius ir stilistinio vartojimo dėsningumus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: tarptautinis būdvardis, tarptautinis žodis, semantinis turinys, stilistinė diferenciacija, transpozicija, leksikos paradigma.

Įvadas

Vykstant globalizacijos, internacionalizacijos procesams, gausiai verčiant į lietuvių kalbą tarptautinius dokumentus, dėl interlingvistinės įtakos administracinio stiliaus tekstuose randasi naujos kalbinės ypatybės. Greičiausiai į pokyčius reaguoja leksika, kinta tam tikri stilistiniai diferenciniai leksikos vartojimo požymiai. Nemažą tarptautinių žodžių dalį vertimų tekstuose sudaro tarptautiniai būdvardžiai. Jų kartojimosi

tekstuose dėsningumai, stilistinė vartosena atspindi tam tikrus tarptautinių žodžių vartojimo polinkius kintant dabartiniam administraciniam stiliui. Šiems leksiniams vienetais tirti naudingų duomenų teikia originalo ir vertimo tekstų lyginimas, ypač kai lyginami dar naujo lietuvių administracinio stiliaus verstiniai tekstai su senas šio stiliaus kalbos tradicijas turinčiais anglų ar prancūzų kalbos tekstais. Atsižvelgus į nurodytą aplinkybę, šios analizės *tiriamąja medžiaga* pasirinkta *EUR-lex* duomenų bazėje

esanti teisės aktų ir kitų viešųjų dokumentų rūšis – *tarptautiniai susitarimai*. Analizuoti prancūzų kalba parašyti tekstai (130 puslapių) ir jų vertimai į lietuvių kalbą. Tyrimo **tikslas** – nustatyti tarptautinių būdvardžių, turinčių savarankišką leksinę reikšmę, pasiskirstymą prancūziškuose tarptautinių susitarimų tekstuose, jų diferencinius stilistinius požymius ir ištirti šių būdvardžių vertimo į lietuvių kalbą polinkius, kalbines vartojimo ypatybes. Tyrimo **objektu** pasirinkti tarptautinio žodžio statusą kalbose turintys būdvardžiai, kilę iš lotynų ir senosios graikų kalbos, vartojami ne sudėtinuose terminuose, o laisvuose prancūzų kalbos daiktavardiniuose junginiuose. Tokį sprendimą lėmė nuostata, kad sudėtinų terminų būdvardžių vertimą paprastai determinuoja terminų žodynuose ir terminų duomenų bazėse nurodytos reikšmės, todėl, versdami šiuos leksinius vienetus, vertėjai negali laisvai rinktis ir taikyti įvairesnių vertimo būdų. Atliekant tyrimą, naudoti kiekybinės, gretinamosios lingvistinės analizės ir aprašomasis **metodai**.

Šiuolaikinėje prancūzų kalbotyroje tarptautiniai būdvardžiai, kilę iš lotynų, senosios graikų kalbos, beveik nenagrinėjami, nes jie laikomi savosios leksikos dalimi. Mokslo darbuose daugiausiai dėmesio skiriama anglicizmams, plūstantiems iš anglų kalbos (Rey-Debove 1998). Lietuvoje tarptautiniai žodžiai kaip kalbos sistemą (*langue*) nuolat papildanti leksikos dalis ne kartą nagrinėti leksikologijos (Jakaitienė 2005, 2006), kalbos normos problemoms skirtuose darbuose (Vaicekauskienė 2007; Vladarskienė 2004; Girdenis 2000; Miliūnaitė 2004). Analizuota ir šių leksikos vienetų stilistinė realizacija (*parole*) (Rudaitienė 2006, 2008; Paulauskienė 2004; Kniūkšta 2005, 2007), ir vertimų tekstai (Vladarskienė 2004; Stanke-

vičienė 2011). Šiame straipsnyje aprašoma prancūzų ir lietuvių administracinio stiliaus tarptautinių būdvardžių analizė, taip tikimasi prisidėti prie šiuo metu aktualių tarptautinių žodžių stilistinio vartojimo ir vertimo tyrimų.

Tarptautiniai būdvardžiai tarp kitų tarptautinių žodžių

Tarptautiniai žodžiai arba internacionalizmai, kaip teigia Aldona Paulauskienė (2004, p. 98), „paprastai kyla iš vienos kurios kalbos ir ta pačia arba svetima reikšme paplinta daugelyje kalbų. Europos kalboms daug tarptautinių žodžių yra davusios senosios klasikinės graikų, lotynų, hebrajų kalbos.“ Pasak Evaldos Jakaitienės (2005, p. 225), šie žodžiai „yra kilę iš vieno šaltinio, tačiau jų forma įvairiose kalbose dažnai skiriasi, nes svetimos kilmės žodžiai turi atitikti kiekvienos kalbos fonetikos, gramatikos ir rašybos dėsnius.“ Plisdami kalbose, tarptautiniai žodžiai formuoja tarptautinį leksinį fondą, turtina ir modernizuoja atskirų kalbų žodyną, užpildo leksines spragas ar sukuria sinoniminius santykius su jau egzistuojančiais žodžiais. Nors tarptautinių žodžių neįmanoma išvengti, tačiau skirtingose kalbose požiūris į juos yra nevienodas. Paulauskienė (Paulauskienė 2004, p. 99) rašo, kad „čekai kiek įmanydami jų vengia, o lenkai, priklausantys tai pačiai slavų kalbų šeimai, vartoja jų labai daug net kasdieninėje buitinėje kalboje.“ Lietuvių kalboje tarptautinių žodžių asimiliacija yra kiek mažesnė nei kitose kalbose, pavyzdžiui, prancūzų kalboje (Pakalniškytė 2006, p. 49). Tai lemia nemenkos lietuvių kalbos nominacijos, žodžių darybos galimybės ir, žinoma, aktyviai reiškiamą kalbos normintojų pozicija: raginimas apdairiai vertinti į kalbą plūstančius

tarptautinius žodžius, remti savų žodžių vartojimą ir tinkamai išnaudoti darybos potencialą naujiems žodžiams kurti. Aleksas Girdenis (2000, p. 203) teigia, kad bandymas kariauti su tarptautiniais žodžiais yra beviltiškas ir beprasmiškas. Naivu tikėtis, kad tik savais žodžiais parašytas mokslo darbas bus lengvai suprantamas visiems žmonėms.

Tarptautiniai būdvardžiai, kaip ir kiti tarptautiniai žodžiai, plisdami iš vienos kalbos į kitą, dažnai keičia *semantinę sandarą*. Galima rasti pavyzdžių, kai tarptautinio būdvardžio reikšmės skirtingose kalbose sutampa, bet tarptautinių leksinių vienetų semantikos bendrumas iš esmės laikytinas reliatyviu, nes tas pats žodis įvairiose kalbose gali būti įgijęs kitokių reikšmių. Pasak Jakaitienės (2006, p. 60), „nepalyginamai daugiau tokių žodžių, kurių semantiniai ryšiai su kitos kalbos atitikmenimis yra labai sudėtingi. Neretai pasitaiko, kad gerokai skiriasi dviejų kalbų žodžių reikšmių apimtys.“ Turtindama žodyną ir priimdama tarptautinį žodį, kalba, kaip teigia Lina Pakalniškytė (2006, p. 49–50, 55–56), kartais modifikuoja jo semantinį lauką, susiaurina arba išplečia denotacinį turinį. Kalbos vienetų semantinės informacijos skirtumus dažnai pastebi vertėjai, susidūrę su originalo ir vertimo vienodos raiškos, bet skirtingos semantinės informacijos leksiniais vienetais – „tariamais draugais“ (*pranc. faux amis*) (Ballard 1999, p. 8).

Tarptautinių būdvardžių vertimo sprendimą lemia ne tik semantinė žodžio apimtis, jį determinuoja ir *stilistinė, žanrinė tekstų diferenciacija, bendrinės kalbos, stiliaus ir žanro norma*. Prancūzų ir lietuvių meninio, šnekamojo stiliaus tekstuose šių žodžių vartojama žymiai mažiau nei oficialiesnio – administracinio, mokslinio ar net publicistinio – stiliaus tekstuose. Kadangi vienas iš oficialiųjų stilių kalbos reikalavimų yra

tikslumas ir oficialumas, tad informacijai perteikti pasirenkami tikslesni, vienareikšmiai žodžiai. Ypač tas pasakytina apie administracinį stilių. Paisant griežtos šio stiliaus normos, laikomasi pozicijos, kad leksika turi būti uždara, standartiška, šabloniška, rašant ar verčiant tekstus renkama stilistiškai įprastesnius tarptautinius žodžius. Pasak Rasuolės Vladarskienės (2004, p. 177–178), administracinis stilius, kuriam priklauso įstatymų bei kitų teisės aktų leidyba ir raštvedyba, pasižymi būtent tarptautinių žodžių gausa. Autorė teigia, kad, verčiant teisės dokumentus, dažnai neieškoma svetimo žodžio atitikmens lietuvių kalboje, bet naujieji žodžiai imami vartoti naujomis reikšmėmis ir stumia iš vartosenos savus žodžius. Tyrėja Vida Rudaitienė (2008, p. 27) laikosi nuomonės, kad administracinio stiliaus tekstuose tarptautinius žodžius reikėtų vartoti tik tada, kai savoje kalboje neturime tos pačios leksinės reikšmės žodžio, kai tarptautinio ir savojo žodžio reikšmės nevisiškai sutampa arba žodis turi skirtingų emocinių ir ekspresinių ypatybių.

Sinonimiškai konkuruojantys tarptautinis ir lietuvių kalbos būdvardis ne visada gali pakeisti vienas kitą, jų vartojimas priklauso nuo konteksto, linijinių žodžių ryšių. Be semantinių, stilistinių vartojimo ypatybių, tarptautinio būdvardžio ar savos leksinės paradigmos vieneto pasirinkimą verčiant gali lemti *reali leksikos vartosena* ir *įprastinės sintagminės žodžių jungtys*, jų vartojimo įsitvirtinimo dažnis.

Tarptautinių būdvardžių vartojimas prancūzų kalboje ir jų vertimas į lietuvių kalbą

Iš tiriamosios medžiagos, t. y. 130 puslapių *EUR-lex* tarptautinių susitarimų prancūzų kalba, buvo išrinkti sakiniai, kuriuose var-

tojami tarptautinio žodžio statusą turintys būdvardžiai. Pasirinkti tie sakiniai, kuriuose savarankiškos reikšmės tarptautinis būdvardis eina kartu su daiktavardžiu ir abu sudaro laisvą žodžių junginį. Tiriamojoje medžiagoje rasta 500 pavyzdžių, ši imtis laikytina reprezentatyvia, leidžiančia nustatyti tarptautinių būdvardžių vartojimo ir vertimo dėsningumus. Kiekybiškai ištyrus tarptautinių būdvardžių pasiskirstymą prancūzų kalbos tekstuose, rasti 79 skirtingi leksiniai vienetai, nustatytas dažnas tų pačių būdvardžių kartojimas, leidžiantis konstatuoti prancūzų kalbos administracinio sti-

liaus leksikos standartiškumą (žr. 1 lentelės duomenis). Pagal pasiskirstymą tekstuose dažniausiai – pavartotais daugiau nei 9 kartus – laikytini 25 tarptautiniai būdvardžiai, jie pateikti 1 lentelėje.

Minėtų būdvardžių vartojimo atvejai sudaro net 97 % visų tekstuose rastų tarptautinių būdvardžių. Tai leidžia šiuos būdvardžius laikyti tiriamųjų tekstų diferenciniais leksiniais požymiais. Pats dažniausias iš visų būdvardžių yra *anticoncurrentiel, -ielle*, sudarantis net 13,2 % visų tarptautinių būdvardžių vartojimo atvejų. Remiantis amerikiečių kalbininko George'o Kingsley'aus

1 lentelė. Tarptautinių būdvardžių pasiskirstymas EUR-lex tarptautiniuose susitarimuose prancūzų kalba

Eil. Nr.	Tarptautinis būdvardis	Pavartota kartų	Vartojimo dažnis procentais
1.	Anticoncurrentiel, -ielle	66	13,2
2.	Economique	40	8
3.	Technique	29	5,8
4.	Juridique	27	5,4
5.	Régional, -ale	24	4,8
6.	Général, -ale	21	4,2
7.	Unique	20	4
8.	Social, -iale	18	3,6
9.	Administratif, -ive	18	3,6
10.	Compétent, -ente	17	3,4
11.	Permanent, -ente	17	3,4
12.	Diplomatique	17	3,4
13.	Officiel, -ielle	16	3,2
14.	International, -ale	16	3,2
15.	Institutionnel, -elle	15	3
16.	Spécifique	15	3
17.	Régulier, -ière	15	3
18.	Autonome	13	2,6
19.	National, -ale	13	2,6
20.	Effectif, -ive	11	2,2
21.	Stable	11	2,2
22.	Fédéral, -ale	11	2,2
23.	Politique	11	2,2
24.	Commercial, -iale	10	2
25.	Actuel, -elle	10	2

Zipfo dėsnio, žodžio ilgumas yra atvirkščiai proporcingas jo dažniui kalboje (Marchand 1998, p. 37).

Ilgiausio iš rastų tarptautinių būdvardžių dažnis rodo atvirkščią Zipfo dėsnio tendenciją, kurią galėjo lemti panašios tematikos ir turinio ES tarptautinių susitarimų tyrimas. Lentelėje nepateikti likusieji 3 % tarptautinių būdvardžių, kurie pavartoti tik po kelis kartus (nuo 9 iki 1 karto): *local, -ale; opérationnel, -elle; relatif, -ive; criminel, -elle; automatique; individuel, -elle; normal, -ale; fondamental, -ale; maximal, -ale; minimal, -ale; négatif, -ive* ir kt. Gausus tarptautinių būdvardžių vartojimas, dažnas jų kartojimas rodo tarptautinių susitarimų prancūzų kalba leksinį standartiškumą ir internacionalizuotą administracinį stilių.

Tarptautiniai būdvardžiai, kaip ir kiti mikrostruktūriniai leksiniai teksto vienetai, neverčiami izoliuotai. Jų vertimo sprendimus lemia artimiausioje leksinėje aplinkoje ir tekste realizuota reikšmė, teksto tikslas ir funkcija, situacinis, komunikacinis, pragmatinis ir kalbinis leksinio vieneto tinkamumas. Į šiuos kriterijus buvo atsižvelgta nagrinėjant tiriamosios medžiagos tarptautinių būdvardžių vertimą. Išanalizavus visų 500 tarptautinių būdvardžių vertimą, nustatytos tokios vertimo pavyzdžių grupės:

- 1) vertimas tos pačios šaknies arba kitu tarptautiniu būdvardžiu (pavyzdžiai sudaro 57 % visų vertimo pavyzdžių);
- 2) vertimas lietuvių kalbos būdvardžiu (36 % visų vertimo pavyzdžių);
- 3) vertimas kita kalbos dalimi taikant transpoziciją (6 %);
- 4) tarptautinio būdvardžio praleidimas (1 %).

Gauti duomenys leidžia teigti, kad verčiant prancūzų administracinio stiliaus

tekstų tarptautinius būdvardžius į lietuvių kalbą, vyrauja *vertimas tarptautiniais būdvardžiais*.

Nagrinėjami 57 %, t. y. 285 vertimo pavyzdžiai, skirstytini į tris mažesnius *vertimo tarptautiniu būdvardžiu pogrupius*:

- a) vertimą tarptautiniu būdvardžiu, kai nėra tos pačios semantinės reikšmės leksinio vieneto lietuvių kalboje (31 %);
- b) vertimą tarptautiniu būdvardžiu esant galimybei rinktis savos kalbos arba tarptautinį leksinį konkurentą (24 %);
- c) vertimą kitu, ne tos pačios šaknies tarptautiniu būdvardžiu (2 %).

Kiekybiškai didžiausiu pogrupiu (31 %) laikytinas tarptautinių būdvardžių vertimas tarptautiniu būdvardžiu, kai vertimo kalboje nėra savojo atitiktens:

(1) <...> *ils s'informent mutuellement par écrit des mesures techniques* <...>
<...> raštu informuoja viena kitą apie *techniques* priemones <...>

(2) <...> *La Communauté de l'énergie a pour mission d'organiser les relations entre les parties et de créer un cadre juridique et économique en rapport avec l'énergie de réseau* <...>.

<...> *Energijos bendrijos užduotis yra sureguliuoti Šalių santykius ir sukurti su Tinklų energija susijusią teisinę ir ekonominę sistemą* <...>.

Cituotų ir kitų šio pogrupio tarptautinių būdvardžių (*diplomatique – diplomatinis, géographique – geografinis, administratif – administracinis* ir kt.) vertimą lėmė tai, kad šie leksiniai vienetai įprasti, komunikaciškai, pragmatiškai ir kalbos požiūriu tinkami tiriamuosiuose tekstuose.

Atsiradus galimybei rinktis savąjį ar tarptautinį leksinį vienetą, administracinio stiliaus tekstų vertėjai dažnai rinkosi tarptautinį būdvardį, – tai sudaro apie 24 % visų

vertimo tarptautiniu būdvardžiu pavyzdžiu, paisydami *realios leksikos vartosenos ir sintagmų įprastumo*:

(3) *Le comité peut décider que l'administration **compétente** de tout État ou organisation d'intégration économique régionale qui n'est pas partie contractante <...>*

Komiteto sprendimu Komiteto posėdžiuose stebėtojų teisėmis turi teisę dalyvauti **kompetingos** institucijos iš bet kurios valstybės arba regioninės ekonominės integracijos organizacijos, kurios nėra Susitariančiosios Šalys <...>

(4) *DÉSIREUSES de renforcer la sécurité d'approvisionnement de l'espace de régulation unique en offrant le cadre de régulation **stable** nécessaire à la région <...>*

NORĖDAMOS sustiprinti tiekimo saugumą vienoje bendroje reguliavimo erdvėje, sukuriant **stabilią** reguliavimo sistemą, reikalingą regionui <...>

Analogiškai versti: *potentiel* – potencialus (galimas), *criminel* – kriminalinis (nusikaltamas), *social* – socialinis (visuomeninis), *commercial* – komercinis (prekybinis) ir kiti. Šių būdvardžių vertimo analizė leidžia tvirtinti, kad pirmenybė tarptautiniams vienetams teko dėl įprasto administraciniam stiliui leksikos tarptautiškumo ir sintagminių junginių standartiškumo: tarptautiniuose susitarimuose įprastesnė **kompetingą institucija** (*administration compétente*), o ne „turinti teisę spręsti institucija“, *socialinis stabilumas* (*stabilité sociale*), o ne „visuomeninis stabilumas“ ir pan.

Pasitaikė 2 % pavyzdžių, kai tarptautinis būdvardis verčiamas ne tos pačios šaknies, o kitu tarptautiniu būdvardžiu, tai lėmė žodžių reikšmių skirtumai:

(5) *<...> en prenant en considération tant le cadre institutionnel du présent traité que la situation **spécifique** de chacune des parties contractantes <...>*

<...> atsižvelgiant tiek į šios Sutarties institucijų

sistemą, tiek į kiekvienos Susitariančiosios Šalies konkrečią padėtį <...>

Vertėjų pasirinkta *konkreți padėtis* semantiniu požiūriu tinkamiau referuoja verčiamo leksinio vieneto turinį ir ekstralingvistinę situaciją nei *specifinė padėtis / situacija* ar *ypatinga padėtis / situacija*, lietuvių kalboje turinti kiek kitokią reikšmę.

Antroji pagal dydį tyrimo metu nustatyta vertimo pavyzdžių grupė – **vertimas lietuvių kalbos būdvardžiu** (36 % visų vertimo pavyzdžių). Iš surinktų 500 tarptautinių būdvardžių pavyzdžių, 180 buvo versti ne tarptautiniu, bet lietuvišku būdvardžiu. Taip versdami vertėjai atsižvelgė į tarptautinio ir lietuviško leksinio vieneto semantinį bendrumą, funkcijos panašumą, dažnesnį lietuviško žodžio paplitimą:

(6) *<...> «effets **négatifs**» et «affecter»: les atteintes causées par des activités anticoncurrentielles<...>*

<...> „**neigiamas** poveikis“ ir „neigiamai paveikta“ – tai antikoncepcinių veiksmų padaryta žala <...>

(7) *<...> Si, pour des raisons **juridiques** ou factuelles, l'intéressé ne peut pas être transféré au cours de la période de validité du document de voyage délivré initialement <...>*

Jei dėl **teisinių** ar faktinių priežasčių atitinkamas asmuo iš pradžių išduoto kelionės dokumento galiojimo laikotarpiu negali būti perduotas <...>

(8) *<...> l'incidence **relative** des actes anticoncurrentiels sur les intérêts importants des parties respectives <...>*

<...> **santykinė** antikoncepcinės veiklos įtaka atitinkamų Šalių interesams <...>

Rinkdamiesi vieną iš galimų sinoniminių konkurentų – tarptautinį ir savąjį būdvardį – vertėjai motyvuotai vertė lietuvišku žodžiu. Šis pasirinkimas rodo *leksinės vertimo kalbos paradigmos* (sinonimų, antonimų ir kt.) išmanymą ir *tinkamą sintagminį vartojimą*.

Leksikos paradigmos svarbą akcentuoja Kanados vertimo tyrėjas Claudéas Bédardas (1989, p. 128–145). Jis teigia, kad vertėjas privalo aktyviai, spontaniškai naudotis vertimo kalbos leksikos paradigma, nuo kurios priklauso vertėjo žodžingumas ir tinkamesnis sintagminis leksinių vienetų vartojimas. Visi 36 % tiriamosios medžiagos pavyzdžių rodo, kad iš vartosenos nebuvo išstumti lietuviški būdvardžiai, adekvačiai perteikę turinį vertimo kalbai būdingomis priemonėmis. Kai kurie lietuvių kalbos būdvardžiai pasirinkti verčiant ne žodyninę, o kontekstinę tarptautinio žodžio reikšmę: *automatique* – ne *automatinis*, o **bendras**; *réel* – ne *realus*, o **galimas**; *individuel* – ne *individualus*, o **išsamus**; *actif* – ne *aktyvus*, o **naudingas**; *compétent* – ne *kompetentingas*, o **atitinkamas**; *minimal* – ne *minimalus*, o **būtinasis**; ir kt.

Trečioji, gerokai mažesnė tiriamųjų pavyzdžių vertimo grupė, – **transpozicijos taikymas**. Šie pavyzdžiai sudaro 6 % visų nagrinėtų atvejų, t. y. 30 pavyzdžių. Transpozicija paprastai vadinamas originalo teksto kalbos dalies pakeitimas kita vertimo teksto kalbos dalimi nekeičiant pranešimo turinio. Taikant transpoziciją, ES tarptautinių susitarimų vertėjams pavyko išsaugoti originalo leksinio vieneto referencinį turinį ir suteikti administracinio teksto kalbai sklandumo:

(9) <...> *le comité d'experts de la charte européenne des langues régionales ou minoritaires* <...>

<...> **Europos regionų ir tautinių mažumų kalbų chartijos ekspertų komitetas** <...>

(10) <...> *il arrête les orientations politiques générales* <...>

<...> **nustato bendras politikos gaires** <...>

(11) *Des consultations régulières ont lieu entre l'agence et le secrétariat du Conseil de l'Europe,*

dans le but de coordonner les activités de l'agence <...>

Siekiant užtikrinti papildomumą ir kuo geresnį turimų išteklių panaudojimą, Agentūra ir Europos Tarybos sekretoriatas reguliariai konsultuojasi, kad Agentūros veikla būtų koordinuojama su Europos Tarybos veikla <...>

Analizuojant transpozicijos atvejus (6 % pavyzdžių), pastebėti dviejų rūšių pakeitimai:

a) prancūzų kalbos teksto tarptautinio būdvardžio *pakeitimas lietuvių kalbos daiktavardžiu* (4 %, t. y. 20 pavyzdžių);

b) *pakeitimas lietuvių kalbosrieveiksmiu* (2 %, t. y. 10 pavyzdžių).

Šios transpozicijos rūšys leido perteikti turinį įprastomis vertimo kalbos gramatinės sistemos priemonėmis ir atsižvelgti į kalbos normą. Tiriamųjų pavyzdžių morfologinės kalbos dalių transpozicijos kartais vyko sykiu su kitomis morfologinėmis ir sintaksinėmis transformacijomis. 10 pavyzdyje pateikiama skaičiaus kategorijos transpozicija: *politiques* – *politika*, o 11 pavyzdyje – sakinio dalių ir sakinio struktūros pakeitimas.

Iš dviejų tarptautinio būdvardžio transpozicijos rūšių: daiktavardžiu irrieveiksmiu, dvigubai dažniau pasitaikė būdvardžio transpozicija daiktavardžiu. Prancūzų kalbos tekstų tarptautiniai būdvardžiai ėjo su daiktavardžiais, tad vykstant daiktavardžio transpozicijai, pavydžiui, virstant veiksmažodžiu, keitėsi ir būdvardis, jis virtorieveiksmiu (11 pvz.). Kiti tiriamosios medžiagos pavyzdžiai (9, 10 ir kt. pvz.) leidžia konstatuoti tarptautinių būdvardžių transpozicijos taikymą siekiant norminti vertimo kalbą. Kai prancūziškai daikto ar reiškinio ypatybė nusakoma būdvardžiu, lietuviškai dažnai vartojamas nusakomasis kilmininkas: *langues régionales* – **regionų**

kalbos, *produits audiovisuels – garso ir vaizdo priemonės, cadre institutionnel – institucijų sistema, sécurité technologique – technologijų sauga, autorité aéronautique compétente – atitinkama aviacijos institucija, industrie électronique – elektronikos pramonė, dépendance énergétique – energetikos priklausomybė* ir kt.

Nors gramatinės sistemos požiūriu, prancūzų ir lietuvių kalbos yra skirtingos, todėl tikėtinos dažnos vertimo transformacijos, bet administracinio stiliaus tekstuose jų pasitaikė palyginti nedaug. Tai lėmė stilistinė tekstų diferenciacija, griežtos normos administracinis stilius, neleidęs vertėjams laisvai interpretuoti verčiant tekstą.

Pati mažiausia vertimo pavyzdžių grupė (1 %, t. y. 5 pavyzdžiai) – **tarptautinio būdvardžio praleidimas**. Ši transformacija taikyta tada, kai tarptautinis būdvardis vertimo kalboje turėjo *perteklinę semantinę ar stilistinę reikšmę*:

(12) *Lettre interprétative adressée au gouvernement du Canada <...>*

Raštas Kanados Vyriausybei <...>

(13) *<...> si le ressortissant de pays tiers ou l'apatride court un risque réel d'être soumis à la torture ou à d'autres peines ou traitements inhumains ou dégradants <...>*

<...> jei yra rizika, kad paskirties valstybėje arba kitoje tranzito valstybėje trečiosios šalies pilietis arba asmuo be pilietybės gali būti kankinamas arba su juo gali būti nežmoniška ir žeminančiai elgiamasi <...>

Vertimo tekste praleidę perteklinius leksinius vienetus (*interprétatif, -ive; réel, -elle*; ir kt.), aiškius arba numanomus iš konteksto, ir nekopijavę svetimoms kalboms raiškos, vertėjai siekė administracinio stiliaus teksto kompresijos, kalbos sklandumo ir glaustumo.

Išvados

Išrinkus 500 tarptautinių būdvardžių ir išanalizavus jų vartojimą ir vertimą į lietuvių kalbą iš 130 puslapių ES tarptautinių susitarimų prancūzų kalba, darytinos tokios išvados:

1. Rasti 79 skirtingi tarptautiniai būdvardžiai, kurie kartojosi nuo 1 iki 66 kartų. Iš jų dažniausiais laikytini 25 būdvardžiai (žr. 1 lentelę), pavartoti tekstuose daugiau nei 9 kartus. Jie sudaro 97 % visų tiriamosios prancūzų kalbos medžiagos tarptautinių būdvardžių ir yra laikytini diferenciniu leksiniu požymiu, rodančiu **leksikos standartiškumą, internacionalumą**.
2. Vertimo į lietuvių kalbą analizės rezultatai leidžia skirti tokias vertimo grupes:
  - a) vertimą tos pačios šaknies arba kitu tarptautiniu būdvardžiu;
  - b) vertimą lietuvių kalbos būdvardžiu;
  - c) vertimą kita kalbos dalimi taikant transpoziciją;
  - d) tarptautinio būdvardžio praleidimą.

Iš šių grupių dažniausiu vertimo polinkiu (sudaro 57 % visų analizuojamų 500 atvejų, t. y. 285 pavyzdžius) laikytinas **vertimas tarptautiniu būdvardžiu**. Nors, palyginti su prancūzų kalbos tekstais, lietuvių verstiniuose tekstuose jų vartojama perpus mažiau, vis tiek galima konstatuoti administracinio stiliaus tekstų **polinkį į leksikos internacionalumą**. Šią nuostatą pagrindžia ir tai, kad, versdami 24 % šios grupės pavyzdžių ir turėdami galimybę rinktis savos kalbos arba tarptautinį leksinį konkurentą, vertėjai, įvertinę leksikos se-

mantinius skirtumus, sintagmų vartosenos standartiškumą, pirmenybę teikė tarptautiniam vienetiui.

3. Antroji pagal dydį tarptautinių būdvardžių vertimo grupė – **vertimas lietuvių kalbos būdvardžiu** (36 % visų nagrinėtų pavyzdžių), mažina versinių administracinio stiliaus tekstų leksikos internacionalumą. Dažną savų žodžių vartojimą tekstuose lėmė lietuvių kalbos ir verčiamo tarptautinio vieneto semantikos bendrumas, lietuviško žodžio stilistinis įprastumas ir tinkamumas, sintagminių ryšių su kitais žodžiais pastovumas.
4. Trečioji ir ketvirtoji vertimo pavyzdžių grupės – **vertimas kita kalbos**

dalimi taikant transpoziciją (6 % visų pavyzdžių) ir **tarptautinio būdvardžio praleidimas** (1 % pavyzdžių), kartu sudėti sudaro tik 35 pavyzdžius. Iš jų dažnesniu laikytinas kalbos dalies pakeitimas, leidęs tinkamai perteikti turinį *vertimo kalbos gramatinės sistemos priemonėmis* ir išvengti *kalbos normos klaidų*. Taikant kitą transformaciją – praleidus tarptautinį būdvardį, buvo atsisakyta *semantinio ir stilistinio pertekliaus* ir siekta *teksto kompresijos*. Palyginti nedažnos tarptautinių būdvardžių transformacijos sietinos su stilistine tekstų diferenciacija, griežtos normos administracine kalba, neleidžiančia vertėjams laisvai interpretuoti verčiant tekstą.

Šaltinis

EUR-lex – Europos Sąjungos dokumentai: tarptautiniai susitarimai. Prieiga: <http://eur-lex.europa.eu> [Žiūr. 2011-05-18].

Literatūra

BALLARD, M., 1999. *Les faux amis*. Paris: Ellipses.

BÉDARD, C., 1986. *La traduction technique: principes et pratique*. Montréal: Linguatex.

GIRDENIS, A., 2000. *Kalbotyros darbai*, II tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

JAKAITIENĖ, E., 2005. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

JAKAITIENĖ, E., 2006. Semantizacija dvikalbėje leksikografijoje. In: *Kalbos vienetų semantika ir struktūra: mokslinių straipsnių rinkinys, parengtas pagal konferencijos pranešimus*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 59–63.

KNIŪKŠTA, P., 2005. *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

KNIŪKŠTA, P., 2007. Svetimžodžiai, politika ir teisės aktai. *Kalbos kultūra*, Nr. 80, 24–31.

MARCHAND, P., 1998. *L'Analyse du Discours Assistée par Ordinateur*. Paris: S.E.S.J.M. / Armand Colin.

MILIŪNAITĖ, R., 2004. Skolinių vertės motyvacija. In: J. GIRČIENĖ. *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 30–54.

PAKALNIŠKYTĖ, L., 2006. Les différences sémantiques des internationalismes dans la conscience des lituaniens et des canadiens français. In: R. KVAŠYTĖ. *Canada: Society and Individual. Société et individu*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 49–57.

PAULAUSKIENĖ, A., 2004. *Teisininkų kalba ir bendrosios normos*. Vilnius: Justitia.

REY-DEBOVE, J., 1998. *La linguistique du signe. Une approche sémiotique du langage*. Paris: Armand Colin.

RUDAITIENĖ, V., 2006. Dėl tarptautinių žo-

džių semantinių pokyčių administracinėje kalboje. In: *Specialybės kalba: tyrimas ir dėstymas. Mokslinės konferencijos darbai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 123–133.

RUDAITIENĖ, V., 2008. *Leksikos skoliniai administracinėje kalboje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.

STANKEVIČIENĖ, S., 2011. Zur Übersetzung von Internationalismen unter lexikalisch-seman-

tischem und sprachpflegerischem Aspekt. *Kalbu studijos*, Nr. 18, 5–12.

VAICEKAUSKIENĖ, L., 2007. *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

VLADARSKIENĖ, R., 2004. Dėl teisės aktų vertimo. In: J. GIRČIENĖ. *Skoliniai ir bendrinė kalba*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 177–187.

Aurelija Leonavičienė

Kauno technologijos universitetas, Lietuva

Moksliniai interesai: teksto lingvistika, stilistika, pragmatika, vertimo teorija ir kritika, kontrastinė lingvistika

TARPTAUTINIAI SUSITARIMAI: STILISTINIS TARPTAUTINIŲ BŪDVAARDŽIŲ VARTOJIMAS IR VERTIMAS

Santrauka

Tarptautiniai būdvardžiai yra tarptautinės leksikos dalis, dažnai vartojama administracinio stiliaus tekstuose. Jų plitimą tam tikro stiliaus kalboje lemia gausiai verčiami tarptautiniai teisės aktai, kiti Europos Sąjungos dokumentai, dėl ekstralingvistinės ir interlingvistinės įtakos kintantys stilistiniai leksikos vartojimo dėsniumai. Tarptautinių būdvardžių pasiskirstymo tekstuose tendencijos, stilistinis vartojimas atspindi bendrus tarptautinių žodžių vartojimo polinkius kintančiuose dabartiniuose lietuviškuose administracinio stiliaus tekstuose. Šiems leksiniams vienetams tirti naudingų duomenų teikia dar naujo, standartizacijos linkme einančio lietuvių administracinio stiliaus verstinių tekstų lyginimas su senas šio stiliaus kalbos, ypač diplomatinės kalbos, tradicijas turinčiais prancūzų kalbos tekstais. Prancūzų administracinio stiliaus tekstų tarptautinių būdvardžių vartojimo ir vertimo į lietuvių kalbą tyrimas leidžia pastebėti tiriamųjų prancūzų kalbos tekstų stilistinius diferencinius šių leksinių vienetų vartojimo požymius, dažnesnius jų vertimo į lietuvių kalbą polinkius, leksinės internacionalizacijos vertimo tekstuose laipsnį, kitus kalbinius vertimų ypatumus. Atsižvelgus

Aurelija Leonavičienė

Kaunas University of Technology, Lithuania

Scientific interests: text linguistics, stylistics, pragmatics, theory and criticism of translation, contrastive linguistics.

STYLISTIC USAGE AND TRANSLATION OF INTERNATIONAL ADJECTIVES IN INTERNATIONAL AGREEMENTS

Summary

International adjectives constitute a part of international lexis. They are frequently used in administrative-style texts. The spread of international adjectives in the implementation of stylistic language is determined by several facts, namely, by plenty of translations of international legal acts as well as other documents of the European Union, and by stylistic regularities of lexis usage which mediate subject to extralinguistic and interlinguistic influence. The tendencies of distribution of international adjectives in texts and their stylistic usage reflect the general tendencies of the usage of internationalisms in a shifting contemporary administrative style of the Lithuanian language. A comparison of text translations of Lithuanian administrative-style, which on its own is still in the course of standardization, with the texts in the French language, which have old traditions of this language style, especially in diplomatic language, provides useful data to analyse such lexical units. A research of the usage of international adjectives in the texts of French administrative style and their translations into the Lithuanian language reveals the distribution of such lexical units in French texts, more frequent

į šias aplinkybes, tiriamąją medžiagą pasirinkta *EUR-lex* teisės aktų ir kitų viešųjų dokumentų rūšis – *tarptautiniai susitarimai* prancūzų kalba ir jų vertimai į lietuvių kalbą. Analizuojami dokumentai sudaro 130 puslapių. Tyrimo objektas – tarptautinio žodžio statusą kalbose turintys būdvardžiai, kilę iš lotynų ir senosios graikų kalbos, vartojami ne sudėtiniuose terminuose, o laisvuose prancūzų kalbos daiktavardiniuose junginiuose. Tokių tyrimo objekto pasirinkimą lėmė nuostata, kad sudėtinių terminų būdvardžių vertimą paprastai determinuoja terminų žodynuose, terminų duomenų bazėse nurodytos reikšmės, todėl versdami šiuos leksinius vienetus vertėjai negali laisvai rinktis ir priimti įvairesnių vertimo sprendimų. Nagrinėjant prancūzų ir lietuvių administracinio stiliaus tekstus, taikomi kiekybinės, gretinamosios lingvistinės analizės ir aprašomasis metodai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: tarptautinis būdvardis, tarptautinis žodis, semantinis turinys, stilistinė diferenciacija, transpozicija, leksikos paradigma.

translation tendencies into the Lithuanian language, the degree of lexical internationalization in translation, and other linguistic specifics. In this instance, the research material consists of *international agreements* (the type of EUR–Lex legal instruments and other public documents) in French and their translations into the Lithuanian language. The analysis covers 130 pages of texts in French and the same amount of pages of their translations. The object of the research is adjectives of Latin and Old Greek origin, considered as international words, used not in compound terms but in free noun phrases. The choice of this object was determined by the attitude that translation of adjectives in compound terms is usually framed by the meanings provided in term dictionaries, term data bases; therefore, translators cannot choose freely or take more varied translation decisions when translating such lexical units. The analysis of French and Lithuanian administrative-style texts is based on the application of the following methods: a quantitative method, the method of contrastive linguistic analysis, and a descriptive method.

KEY WORDS: international adjective, internationalism, semantic content, stylistic differentiation, transposition, lexical paradigm.

[teikta 2011 m. liepos 1 d.